

ТАЄМНА МІСІЯ А. ГІТЛЕРА У ФІНЛЯНДІЮ 4 ЧЕРВНЯ 1942 Р. ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У СВІТЛІ ДЖЕРЕЛ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті аналізується міжнародні відносини під час Другої світової війни (в червні 1942 р.). Показана діяльність таємної дипломатії нацистської Німеччини у переговорах з Фінляндією щодо участі останньої у військових операціях «Вісі» на Східному фронті проти Радянського Союзу. Доведено значення візиту Гітлера і німецьких урядовців до Фінляндії як важливого зовнішньополітичного курсу організації участі Фінляндії у Антиконтинентівському пакті та блоку країн «Вісі».

Ключові слова: Адольф Гітлер, Карл Густав Маннергейм, Ерїх фон Манштейн, блокада Ленінграда, Німеччина, Фінляндія, Радянський союз, антиконтинентівський пакт, блок «Вісі».

Ivanov V.

THE SECRET MISSION OF ADOLF HITLER TO FINLAND ON JUNE 4, 1942 IN THE ASSESSMENT OF SOURCES AND HISTORIOGRAPHY

This article analyzes the international relations during the World War II (in June 1942). It is shown the activities of the secret diplomacy of Nazi Germany in the negotiations with Finland about its participation in military operations “Axis” in the Eastern front against the Soviet Union. It proved the value of the visit of Hitler and the German officials to Finland as an important foreign policy of Finland in organizing the state participation in the Anti-Comintern Pact and in the “Axis” powers.

The work opens up the value of Hitler's mission to the Eastern Front in the context of the battle for Leningrad (1941–1944.). The author, based on the historiography of the problem, based on the German, British and American sources and literature, examines the planning of the German military and political leadership for future military operations in the summer of 1942 in the north-west direction. The article discusses the course of the visit and its results on the course of the German-Finnish cooperation until the autumn of 1942, when the issue was raised again to storm Leningrad Allies. The question about the strategic importance of the Murmansk railway and the value of Finland's military capabilities for Nazi Germany. Attention is paid to re-visit C. G Mannerheim June 28, 1942 and the beginning of the crisis in the relations between Germany and its allies on the issue of the participation of Finland in the Second World War on the side of the block «Axis». The article also opens up a

* В'ячеслав Іванов — аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка slavik1855@gmail.com

complex military-political situation that prevailed in the Vochtonom front in 1941–1942, showing episodes of the battle for Leningrad and the value of Finnish troops to Nazi Germany. It provided the first crisis in the German-Finnish relations, which emerged after the failure in the Battle of Moscow — on the central front, Tikhvin operation — in the north-western front.

Keywords: *Adolf Hitler, Carl Gustaf Mannerheim, Erich von Manstein, the siege of Leningrad, Finland, Germany, the Soviet Union, the Anti-Comintern Pact, the “Axis” powers.*

Діяльність дипломатії нацистської Німеччини є однією дискусійних та проблемних тем історії Другої світової війни. Організація та створення блоку «Вісі» передбачала взаємодію та співробітництво з союзниками Німеччини, серед яких важливе місце займала Фінляндія. Військові невдачі взимку 1941–1942 рр. заставили нацистів шукати шляхи подолання кризи у відносинах між союзникам по блоку і одним з пріоритетів зовнішньополітичного курсу став візит Адольфа Гітлера до головнокомандуючого фінляндськими збройними силами маршала К.Г. Маннергейма 4 червня 1942 р.

У цій статті автор ставить завдання з'ясувати цілі і значення візиту німецького лідера А. Гітлера до командуючого фінляндськими збройними силами Фінляндії К.Г. Маннергейма, і як те як він вплинув на подальший на хід Другої світової війни, виявити тенденції, які сприяли продовженню військових операції на радянсько-німецькому фронті; показати досягнення і прорахунки дипломатії нацистської Німеччини.

Науковою розробкою даної проблеми займалися як зарубіжні, в першу чергу фінляндські, німецькі та вітчизняні дослідники. На основі останніх досліджень вчені по-новому підійшли до розробки політичної, дипломатичної, та військової історії німецько-фінляндських відносин.¹ Однак у названих працях, на погляд автора, ще не досить повно висвітлюються візити Гітлера і нацистських посадовців до Фінляндії. Дослідники не розглядають у своїх працях візити Гітлера і нацистських посадовців у Фінляндію, як один з видів дипломатичної боротьби в роки Другої світової війни, вважаючи, що зустрічі Гітлера і Маннергейма вплинули на зовнішньополітичний курс Фінляндії тільки в частині позиції цієї країни стосовно військових кампаній Німеччини та її союзників на Східному фронті.

¹ *Vehvil'inen O.* Finland in the Second World War: Between Germany and Russia / Olli Vehvil'inen. — New York: Palgrave Macmillan, 2002. — 200 p.; *Mann C.* Hitler's Arctic War: The German Campaigns in Norway, Finland, and the USSR 1940–1945 / Chris Mann, Christer Jørgensen. — London: Ian Allan Publishing, 2002. — 224 p.; *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations* / edited by Tiina Kinnunen, Ville Kivimäki. — Leiden: Brill, 2011. — 576 p.; *Menger M.* Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg / Manfred Menger. — Berlin: Militärverlag der DDR, 1988. — 276 S.; *Jonas M.* NS-Diplomatie und Völkernpolitik 1935–1944. Wipert von Blücher, das Dritte Reich und Finnland / Michael Jonas. — Paderborn-München: Ferdinand Schöningh, 2011. — 687 S.; *Барышников Н.И.* Финляндия во Второй мировой войне / Н.И. Барышников, В.Н. Барышников, В.Г. Федоров. — Л.: Лениздат, 1989. — 336 с., ил.

У грудні 1941 р. на всіх фронтах Другої світової почалася позиційна війна. Приблизно третина особового складу фінляндської діючої армії була демобілізована. 1942 р. почався з наступу Червоної армії, однак ці успіхи були тактичними і локальними. Щодо Фінляндії, то ніяких змін на фронті для цієї країни практично не відбулося: у ході оборонних боїв в 1941 р. і наступальних операцій взимку-навесні 1942 р. лінія фронту остаточно стабілізування і залишалася в основному незмінною до моменту переходу військ Карельського фронту в наступ влітку 1944 р.

Радянська ставка ВГК, Військова рада фронту, починаючи з вересня 1941 р., приймають термінові рішення для створення ефективної оборони. Після успішного наступу німецької армії влітку 1941 р. К.Г. Маннергейм вже сумнівався в успіхах нацистської Німеччини. Ці сумніви підтвердив контрнаступ 54, 4 та 52 окремих армій під командуванням К.П. Мерецкова 30 грудня 1941 р., коли було взято м. Тихвін, що стало серйозною перешкодою тим самим перешкоджаючи виходу оперативному угрупованню німецьких військ до р. Свір уздовж південного узбережжя Ладозького озера².

Тихвінська катастрофа стала для нацистів підтвердженням того, що без підтримки Фінляндії вони не зможуть розбити Червону армію і взяти Ленінград. Начальник генерального штаба фінляндської армії генерал-лейтенант А.Е. Гайнрінкс після поїздки до Німеччини і зустрічі особисто с А. Гітлером письмово доповідав: «Рейхсканцлер сказав, що блокада Петербургу і його знищення мають величезне політичне значення. Цю справу, він розглядає як свою власну, і здійснення цього задуму не може розпочати без допомоги Фінляндії»³.

Після зимово-весняної кампанії 1942 р. командувач 11-тою армією Еріх фон Манштейн не виявляв особливого бажання продовжувати активні військові дії на німецько-радянському фронті. Манштейн висловив категоричний протест представнику МЗС Німеччини К. Шнурре, відмовившись продовжувати наступ під Ленінградом, посилаючись на те, що фіни хотіли перекласти на плечі німецького командування всі тяготи військових дій на північно-західному напрямку. У фінській ставці запанувало напруження. Коментуючи цей факт, Вальдемар Ерфурт (представник при Головному штабі фінляндської армії у 1941–1944 рр. — прим. авт.) зазначає, що «маршал Маннергейм був явно чимось дуже стривожений і задавав собі і своєму оточенню питання, як могло статися, що німецька Східна армія опинилася в такому важкому становищі»⁴.

Адольф Гітлер вирішив зіграти на випередження і першим відвідати Фінляндію, щоб особисто зустрітися з Маннергеймом і з'ясувати наміри свого

² *Erickson J.* The Road to Stalingrad. Stalin's War with Germany / John Erickson. — New York: Harper & Row, 1975. — Vol. 1. — P. 263–264; *Mann C.* Hitler's Arctic War: ... — P. 99–100; *Ланнуа Ф. де.* Битва за Ленінград. 22 июня — 31 декабря / Франсуа де Ланнуа; [пер. с фр. М. Стровского]. — М.: Эксмо, 2009. — С. 177–179.

³ *Жуков Г.К.* Воспоминания и размышления / Г.К. Жуков. — М.: Изд-во АПН, 1975. — С. 393.

⁴ *Эрфурт В.* Финская война 1941–1944 гг. / Вальдемар Эрфурт; [пер. с нем. А. Исаевой; предисл. и коммент. д-р ист. наук Н. Барышникова]. — М.: ОЛМА-ПРЕСС Звездный мир, 2005. — С. 81.

північного союзника час для візиту був обраний цілком вдало: Фінляндія готувалася відзначити ювілей маршала. Незважаючи на запеклі бої і той факт, що ставка маршала перебувала відносно недалеко від лінії фронту, фінська еліта слідом за маршалом вирушила на фронт, а ювілейний обід був організований в дорозі, до військового ешелону спеціально підчепили два вагони-ресторани. Проте напередодні, о 17 годині з Берліна несподівано надійшла особливо секретна депеша, яка свідчила, що на ювілей прибуде не тільки генерал-фельдмаршал Кейтель, візит якого був запланований раніше, але і сам фюрер. Прибуття Гітлера, дуже стурбувало фінів. Сам Маннергейм вказує, що візит лідера Третього рейху був для нього повною несподіванкою. «... Увечері 3 червня я так само, як і президент, отримав несподівану звістку з Берліну про те, що рейхсканцлер Гітлер має намір прилетіти літаком до Фінляндії, щоб висловити мені свої привітання у зв'язку з днем народження»⁵.

«...Газети вже повідомили про візит Маннергейма до Дітля. Лондонське радіо коментувало цей візит як такий на якому буде обговорена про в тому плані, що він означає ефективну участь Фінляндії у весняному наступі... Найбільш важливі відомості про них (мається на увазі про дебати щодо візиту нацистського лідера — *авт.*) були отримані від Таннера в парламентській фракції соціал-демократичної партії в п'ятницю 12 червня в той же день — від Віттінга в комісії із закордонних справ. Так Таннер описав візит фюрера»⁶. Повідомлення Вайне Войонмаа свідчить про те, що фінляндська політична еліта по різному зустріла звістку про візит лідера нацистської Німеччини у Фінляндію. Одна група парламентаріїв вітала цю зустріч, інша була стривожена і стурбована. Виникало питання: навіщо Гітлер їде до Фінляндії і чого очікувати від його зустрічі з Маннергеймом і фінляндськими політиками?

3 червня 1942 р. в першій половині дня німецький дипломат В. Блюхер отримав підтвердження, що «на наступний день з нагоди 75-річчя головнокомандувача фінляндськими збройними силами маршала Маннергейма» повідомлялося про намір Гітлера здійснити поїздку до Фінляндії⁷. Німецький історик Б. Вегнер зауважує з цього приводу: “тут не мало йтися ні про яке офіційному державному візиті, а скоріше про відвідування фронту, про яке господаря (мається на увазі Маннергейма — *авт.*), звичайно, слід було проінформувати тільки з міркувань безпеки за кілька годин до прибуття його гостя”⁸. Поїздка в кінці червня маршала Маннергейма в супроводі генерала Туомпо спочатку відбулася з Адольфом Гітлером, потім переговори велися з

⁵ Маннергейм К.Г. Воспоминания / К.Г. Маннергейм; [пер. с англ. Ю.В. Лобода, В.В. Лобода]. — Минск: Попурри, 2012. — С. 388.

⁶ Войонмаа В. Дипломатическая почта / Вайне Войонмаа; [пер. с фин. и комм. С.В. Зайчикова]. — М.: Прогресс, 1984. — С. 93, 86.

⁷ Исраэлян В.Л. Дипломатия агрессоров. Германно-итало-японский фашистский блок. История его возникновения и краха / В.Л. Исраэлян, Л.Н. Кутаков. — М.: Наука, 1967. — С. 223.

⁸ Wegner B. Hitlers Besuch in Finland. Das geheime Toprotokoll seiner Unterrdung mit Mannerheim am 4. Juni 1942. — Muenchen: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 1993. — № 1. — S. 117.

Кейтелем і Гальдером, а також з Герінгом.⁹ У центрі уваги, за свідченням генерала Туомпо, були проблеми, пов'язані з поновленням активних дій фінської армії на ленінградському напрямку і в Карелії. Гітлер повідомив Маннергейму, що він спеціально направить з Криму під Ленінград важку артилерію для прориву укріплень¹⁰. Гальдер скупо згадує цей візит, очевидно вважаючи, що німецько-фінляндський фронт не має важливого значення, аніж напрямок наступу на Північному Кавказі та Сталінграді, тим паче, що результати кампанії фінляндських військ 1941 р. в Карелії та під Ленінградом не задовольнили німецький Генштаб: «Маннергейм в гостях у фюрера. З 12.15 до 13.30 — доповідь з військових питань, потім — обід; у другій половині дня — ОКХ»¹¹. Автор вважає, що Гальдер зменшує роль північного театру бойових дій, віддаючи перевагу кампанії під Сталінградом та Північним Кавказом. Після провалена «Барбаросси» німецький Генштаб вважав, що німецько-фінляндський фронт не має важливого значення, але візит Гітлера засвідчує про інші наміри німецького політичного керівництва. Тобто Гітлер не відмовився від своїх планів щодо Ленінграду, на відміну від того ж самого Гальдера, який вважав навпаки.

Сам хід бесіди з Гітлером і Кейтелем маршал Маннергейм так описує у спогадах: «Здійснивши короткий до візит президента республіки в його вагоні, рейхсканцлер разом з президентом Рюті прибув до мене у вагон, де відбулася тривала бесіда. У ній брав участь і генерал-фельдмаршал Кейтель. Висловивши подяку фінляндській армії, він (мається на увазі Гітлер — *авт.*) знову підкреслив масштабність підготовки комуністів до наступу на Європу і зізнався, що він щасливий тим, що прийняв рішення стати на боротьбу із загрозою, що йде зі Сходу. На закінчення промови рейхсканцлер від себе особисто, від збройних сил Німеччини та від імені всього німецького народу побажав мені щастя в день мого 75-річчя»¹². Звичайно здається, що Гітлер не сказав нічого конкретного. Але, на нашу думку, підкреслюючи важливість Фінляндської республіки як союзника, і Маннергейма як головнокомандувача збройними силами, який мав поважний авторитет у військових, так і політичних колах Фінляндії, нацистський лідер підкреслював, що співпраця Фінляндії з країнами «Вісі» і надалі буде продовжуватися, незважаючи на невиконання плану «Барбаросса» у 1941 р.

Про перспективи війни на Сході і ряд важливих питань, пов'язаних з труднощами фінляндської економіки через затягнення війни, президент Фінляндії Рісто Рюті, коментуючи ситуацію щодо візиту лідера нацистів: «Після того, як Гітлер прийшов і привітав маршала, а також виконав належний протокол, у вагоні маршала протягом години відбувалася бесіда, на якій були

⁹ Jonas M. The politics of an Alliance: Finland in Nazi Foreign / Michael Jonas // Finland in World War II: History, Memory, Interpretations / edited by Tiina Kinnunen, Ville Kivimäki. — Leiden: Brill, 2011. — P. 121–122.

¹⁰ Барышников Н.И. Финляндия во Второй мировой войне... — С. 198–199.

¹¹ Гальдер Ф. Военный дневник (июнь 1941 — сентябрь 1942) / Франц Гальдер; [авт.-сост. К. Залесский]. — М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. — С. 639.

¹² Маннергейм К.Г. Воспоминания... — С. 389–390.

присутні Маннергейм, Гітлер, фельдмаршал Кейтель і я (мається на увазі (Рісто Гейккі Рюті — 5-ий президент Фінляндії (1940–1944 рр.) — прим. *авт.*), Говорив Гітлер розлого, міркував про воєнні події зими (1941–1942 рр. — *авт.*), описуючи труднощі того стану в якому всі опинилися»¹³.

Далі лідер нацистів зазначив, що німецька армія зміцнила своє становище, провела необхідну перепідготовку і почала готуватися до реваншу за поразку взимку 1941/1942. Наголосив що пізніше наступ переміститься на північ. Тоді, зокрема, буде знищено не тільки Петербург, але і Москва. Чим довше ці великі міста протримаються тим менше, на думку Гітлера, виявиться умов для миру на Сході. Петербург буде і надалі приносити нещастя Фінляндії. Зусиллями німців місто і його укріплення будуть знищені. Тоді Фінляндія звільниться від жахливого кошмару.

Німці закривали очі на здійснення евакуації з Петербургу, оскільки це стосувалося громадянського населення. В той же час російська сторона разом з триваючою евакуацією через Ладозьке озеро приступила до укомплектування свіжими силами війська, які обороняли Петербург. У цьому зв'язку Гітлер віддав розпорядження повітряним силам протидіяти такому пересуванню через Ладозьке озеро, і дана вказівка вже починала виконуватися. Таке ж завдання з весни буде покладено і на морські сили. З початку осені треба вирішити долю Петербургу. Північний фронт зміститься далі на схід. Прагнення Німеччини — розбити Радянський Союз, що і буде зроблено. Далі Гітлер сказав про те що, слід знищити, також, цивільне населення в Петербурзі, оскільки росіяни є такими ненадійними і підступними, а тому немає причини жаліти їх. Війна між Німеччиною і Радянським Союзом є безумовно «війною на знищення». Рюті так згадує закінчення бесіди між фінляндськими урядовцями та Гітлером: «Гітлер дуже захоплювався героїзмом фінів, їх мужністю та стійкістю, а також хвалив їх за те, що фіни — єдині з друзів Німеччини, на яких можна покластися»¹⁴. Як автор вважає, і у Р. Рюті були на те свої причини: румунські та угорські війська надали слабку підтримку німецької армії під час наступу влітку-восени 1941 р на Україну і Крим (пізніше третя румунська і 2-я угорська армії будуть знищені в Сталінграді, це виявиться початком кінця для військової машини Третього рейху і їх союзників по блоку «Вісі»). На літо 1942 р. фінляндські війська були єдиними босздатними збройними силами нацистів у війні на Сході. Питання взяття Ленінграду і з'єднання союзників на Карельському перешийку стало ключовим в тасмних переговорах 4 червня 1942 р. між А. Гітлером, та високоставленими фінляндськими політичними і військовими керівниками на чолі с Маннергеймом.

Таким чином, в обстановці суворой секретності Гітлер вів бесіди з Маннергеймом і з Рюті, в яких обговорювалася перспектива німецько-фінляндського

¹³ *Jutikkala E.* Die deutsch-finnischen Beziehungen von 1933 bis 1945 / Eino Jutikkala // Internationales Jahrbuch für Geschichtsunterricht. — Vol. 8 (1961/62). — P. 220.

¹⁴ *Барышников Н.И.* Тайные визиты А. Гитлера в Финляндию и К.Г. Маннергейма в Германию в июне 1942 года / Н.И. Барышников // Новая и новейшая история. — М., 2007. — № 3. — С. 207.

військового співробітництва. Даючи оцінку цим перемовинам, німецькі історики вважають, що Гітлер не торкався теми питань, пов'язаних з фінляндськими військовими силами¹⁵. Наприклад, Б. Вегнер, зазначає що: «Візит не спричинив за собою ніяких конкретних політичних або військових домовленостей між обома країнами»¹⁶. Не було укладено документу, який би свідчив, що Гітлер і Маннергейм досягли конкретних домовленостей щодо наступу німецьких та фінляндських військ на північному напрямку (є тільки свідчення Рюті, Ерфурта, фон Блюхера та інших посадовців Фінляндії та нацистської Німеччини), але на користь версії автора, що візит був успішним і були певні домовленості свідчать: візит у відповідь Маннергейма 28 червня 1942 р. (підтвердити всі угоди щодо продовження альянсу) і спроба штурму Ленінграду та десантна операція «Бразиль» за участю фінляндських військ восени 1942 р.

Якщо говорити про візит у червні 1942 р. Маннергейма до Німеччини з візитом, то слід зазначити, що це був не просто візит ввічливості, а цілеспрямована поїздка. У серпні 1942 р. він заявив німцям, що розпочне наступ в напрямі Мурманської залізниці тільки після того, як Німеччина захопить Ленінград¹⁷. Тобто маршал Фінляндії не відмовлявся від ідеї альянсу, але хотів мати певні гарантії і що інтереси фінляндської сторони будуть враховані. В телеграмі № 1170 від 30 червня 1942 р. посол в Гельсінкі фон Блюхер повідомляв, що: “1) Президент сказав мені, що маршал Маннергейм повернувся дуже задоволеним після відвідання фюрера; 2) За словами іншого джерела, маршал був радий тому, що йому вдалося встановити особистий контакт з керівниками Німеччини; 3) Генеральний секретар Міністерства закордонних справ відзначив, що резонанс від візиту був сприятливий для усіх кіл”¹⁸. Таким чином, місія А. Гітлера була успішною: маршал К.Г. Маннергейм поспішив відвідати нацистську Німеччину, щоб запевнити фюрера у своїй лояльності та відданості ідеям німецько-фінляндського військово-політичного союзу, тим самим заливши Фінляндію у складі союзників блоку «Вісі» ще як мінімум на рік.

Виникає питання, яким же чином візит А. Гітлера сприяв укріпленню дружби та партнерства «братів по зброї»? Після переговорів німецьке командування у розвиток свого плану нового штурму Ленінграду в липні-серпні 1942 року в спішному порядку перекидає з Криму до невських берегів 11-у армію

¹⁵ *Мери В.* Маннергейм — маршал Финляндии / Вейо Мери; [пер. со швед. А. Афиногеновой]. — М.: Новое литературное обозрение, 1991. — С. 167–171.

¹⁶ *Wegner B.* Hitlers Besuch in Finland. Das geheime Toprotokoll seiner Unterrdung mit Mannerheim am 4. Juni 1942. — Muenchen: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 1993. — № 1. — S. 124.

¹⁷ *Юссіла О.* Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. Історія Фінляндії від 1809 р. / О.С. Гентіля, Ю. Неваківі; [пер. з фін. Мікко Гаутала, Віктора Пилипенка]. — К.: Унісерв, 2002. — С. 219.

¹⁸ *Akten zur deutschen auswdrtigen Politik 1918–1945. Serie E: 1941–1945. Band III. 16. Juni bis 30. September 1942.* — Güttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974. — S. 86.

Манштейна і всю облогу артилерію, яка брала участь у штурмі Севастополя¹⁹. В своїх спогадах Е. фон Манштейн так змальовує стратегічну ситуацію під Ленінградом влітку 1942 г.: “Зважаючи на те, що співвідношення сил було не на нашу користь, ситуація могла б істотно змінитися, якби в наступі взяли участь фіни, які блокували район Ленінграда з півночі на Карельському перешийку. Достатньо було б, якщо фіни скували п’ять з половиною радянських дивізій, що стояли проти них. Однак відповідь надіслана німецькому генералу при фінської головній ставці, Ерфурту, показала, що фінляндське Головне командування відхиляє цю пропозицію. Генерал Ерфурт пояснив цю точку зору фінів тим, що Фінляндія з 1918 р. завжди дотримувалася тієї думки, що існування Фінляндії ніколи не повинно становити загрози Ленінграду. З цих причин, зазначав Ерфурт, участь Фінляндії в наступі на місто виключена”²⁰. Не надаючи активну допомогу німцям фіни, втім намагалися показати, що німецько-фінляндський альянс для них важливий, а вирішення “ленінградського питання” справа часу, який потребує певних зусиль. Інша причина була в тому, що перші сумніви, що нацистська Німеччина програє війну вже почали закрдатися в голову фінляндським політикам. В історіографії існує думка, що маршал Маннергейм був рішучим прихильником знищення Ленінграду під час облоги міста у 1941–1944 рр.²¹. Однак при цьому фінляндський головнокомандувач не хотів брати на себе зобов’язання участі активних бойових дій на ленінградському напрямку, очевидно бажаючи перенеси увесь тягар війни на нацистів. Така своєрідна тактика маневрування продовжувала проводитися Маннергеймом аж до самого виходу Фінляндії з війни.

Разом з тим настрої у фінляндському парламенті наприкінці 1942 — початку 1943 рр. були інакші. Відомий фінляндський політик Паасиківі зазначає наступне: “У мене був генерал-майор Палоярві. Розповідав про боях під Лоухі, які були важкими, а в деякі моменти навіть критичними. Росіяни обійшли фінів і німців, але врешті-решт були відбиті з великими втратами. Палоярві був оптимістом відносно можливості німецької перемоги. Гадав, що німці цього літа сильно поб’ють росіян, просунуть фронт далеко на схід і підуть на Кавказ аж до Баку”²². Цілком стає зрозуміло, що відтепер фіни, досягнувши своїх стратегічних цілей (повернувши кордон часів радянсько-фінляндської війни 1939–1940 рр. і окупувавши частину території Радянського Союзу) вже не прагнули

¹⁹ *Свиридов В.П.* Битва за Ленінград / В.П. Свиридов, В.П. Якутович, В.Е. Василенко. — Л.: Лениздат, 1962. — С. 250.; Битва за Ленінград 1941–1944 / Отв. ред. С.П. Платонов. — М.: Воениздат, 1964. — С. 167–169.

²⁰ *Манштейн Э.* Утерянные победы / Эрих фон Манштейн; [сост. С. Переслегин, Р. Исмаилов]. — М.: ООО “Фирма “Издательство АСТ”; СПб.: Terra Fantastika, 1999. — С. 320.

²¹ *Барышников Н.И.* “Добиться официально от Германии, чтобы Петербург полностью уничтожить...”, — намерения К.-Г. Маннергейма в отношении Ленинграда / Н.И. Барышников // Военно-исторический журнал. — М., 2008. — № 7. — С. 9–14.

²² *Паасикиви Ю.-К.* Дневники. Война-продолжение. 11 марта 1942–27 июня 1944 / Ю.-К. Паасикиви; [пер. с фин. А.И. Рупасова]. — СПб.: Европейский Дом, 2004. — С. 169.

далі проводити активні наступальні операції проти СРСР. До того ж, впевненості успішного продовження бойових дій у фінів не було. Хоча Гітлер запевняв Маннергейма, що це літо буде успішним для ленінградської кампанії, втім як видно з запису щоденника Паасиківі, у Фінляндії віра в непереможеність Німеччини згасає з кожним днем.

27 серпня 1942 р. Манштейн разом зі штабом 11-ї армії прибув на Ленінградський фронт. Тут він відразу почав з'ясовувати можливості нанесення головного удару в районі дій 18-ї німецької армії і приступив до складання плану щодо взяття Ленінграда. 11-а німецька армія крім потужної облогової артилерії, призначеної для обстрілів міста і підтримки наступу, мала 12 дивізій, у тому числі одну танкову, одну гірсько-стрілецьку, а також бригаду СС. З цих сил дві дивізії, взяті зі складу 18-ї армії, оборонялися уздовж берегів Неву — від Ладозького озера до Усть-Тосно²³. У “Військовому щоденнику збройних сил вермахту” так подаються дані щодо операцій німецьких збройних сил на ленінградському напрямку: «Група армій «Північ»: контратаки противника. Стара Русса заблокована. Винищувачі бомбардували позиції противника. Позиції стабілізовані»²⁴. Стосовно фінів вказувалося, що: «Немає активних бойових дій щодо південного флангу противника під Мурманськом. Іде будівництво укріплень»²⁵. Фінляндські війська ведуть пасивну оборону, не переходячи в наступ, хоча в цей момент нацистам потрібен кожний солдат для завершення Ленінградської операції, незважаючи на те, що Гітлер отримав гарантії від Маннергейма у ході зустрічей 4 та 28 червня 1942 р. Інші дві дивізії, передані Манштейну, оборонялися проти Приморської оперативної групи в районі Оранієнбаума. За 18-й армією залишалася східна частина фронту по річці Волхов. Як указує «Військовий щоденник» про результати важких боїв у середині вересня 1942 р. на ленінградському напрямку: «На Ладозькому озері, як очікувалося, атаки росіян проти розгорнутих дивізій армії фон Манштейна. Росіяни повторюють вчора спроби на човнах перетнути Неву»²⁶.

²³ История ордена Ленина Ленинградского военного округа / Отв. ред. Н.В. Баранов. — М.: Воениздат, 1974. — С. 297–308; Великая Отечественная война. 1941–1945. Военно-исторические очерки. Книга вторая. Перелом / Отв. ред. В.А. Золотарев, Г.Н. Севостьянов. — М.: Наука, 1998. — С. 28; Шигин Г.А. Битва за Ленинград: крупные операции, “белые пятна”, потери / Г.А. Шигин; [под ред. Н.Л. Волковского]. — М.: ООО “Издательство АСТ”; СПб.: ООО “Издательство Полигон”, 2004. — С. 96; Великая Отечественная война 1941–1945 годов. В 12 т. Т. 3. Битвы и сражения, изменившие ход войны / Отв. ред. В.П. Баранов. — М.: Кучково поле, 2012. — С. 455–457; Гланц Д. Блокада Ленинграда. 1941–1944 / Дэвид Гланц; [пер. с англ. Е.В. Ламановой]. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. — С. 101–109; Mann C. Hitler’s Arctic War... — P. 102–106; Ziemke E. Stalingrad to Berlin: the German Defeat in the East / Earl Ziemke. — Washington: Center of military history United States army, 2002. — P. 109.

²⁴ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtsführungsstab). Band II: 1 Januar 1942–31. Dezember 1942 / Ed. by A. Hillgruber. — Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, 1963. — S. 649.

²⁵ Там само. — С. 649.

²⁶ Там само. — С. 720.

Це не так вже багато сил, якщо врахувати той факт, що супротивник в районі Ленінграда мав 19 стрілецьких дивізій, одну стрілецьку бригаду, одну бригаду прикордонних військ і одну — дві танкові бригади²⁷. Військові дії призупинилися, а обіцяного штурму міста так і відбулися. Союзники (фінляндські війська зокрема) обмежуються тим, що посилили артилерійські обстріли та бомбардування міста, авіаудари по захисникам міста.

Незважаючи на успіх місії Гітлера, фінляндське керівництво наприкінці 1942 р. переконалася в тому, що Німеччина не здобуде вирішальної перемоги. Наприкінці того ж року Фінляндія запитала Німеччину про те, чи не буде остання проти попереднього зондажу щодо можливості укладення Фінляндією сепаратного договору з Радянським Союзом. Німецький посол в Гельсінкі Віпперт фон Блюхер (у 1935–1944 рр. — прим. *Авт.*) передав фінському керівництву німецькі заперечення з цього питання. Цей демарш означав кінець кредиту довіри нацистів правлячому фінляндському уряду і зводив нанівець результат весняно-літніх переговорів 1942 р. Німецька преса, критикувала фінляндські аргументи про те, що Фінляндія не входить до блоку «Вісі», веде окрему війну і тому вільна вийти з неї в будь-який час, не питаючи згоди Німеччини. Така атака, природно, не могла бути організованою без відома Гітлера чи Герінга (на той час керівники нацистів починають готувати секретні інструкції на випадок виходу Фінляндії з військового альянсу). Керувалися тим, що: «Фінляндія воює разом з Німеччиною, отже, не може вийти з війни, як виходять з трамвая, — коли заманеться»²⁸.

Отже, в статі автор з'ясував, що метою візиту німецького лідера А. Гітлера до командувача фінляндськими збройними силами К.Г. Маннергейма 4 червня 1942 р. було переконатися, що Фінляндія, як союзник Німеччини, і далі зберігає свою політичну вагу, визначивши, на цьому пріоритети спільних військових операцій німців і фінів під Ленінградом влітку-восени 1942 р. (а саме можливий штурм і взяття міста союзникам). Сам візит розглядається, як один з видів таємної дипломатії — для продовження альянсу на певний період та для збереження попередніх домовленостей щодо кампанії на Східному фронті. Показано досягнення і прорахунки німецької і фінляндської сторін після зазначеної зустрічі 4 червня 1942 р. Віднайдені досягнення і дипломатії нацистської Німеччини в тому, що було продовжена участь Фінляндської республіки в альянсі з країнами блоку «Вісі» під час продовження ведення бойових дій на Східному фронті, особливо під час наступу нацистської Німеччини під Сталінградом. Гітлер приділяв багато уваги взяттю Ленінграда, тому йому конче необхідні були фінляндські війська, але в той же час замість участі в активних військових операціях фіни продовжують вести позиційну війну і відмовляються від конкретної військової допомоги нацистської Німеччини та її союзникам.

²⁷ *Манштейн Э.* Утерянные победы / Эрих фон Манштейн; [сост. С. Переслегин, Р. Исмаилов]. — М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ»»; СПб.: Terra Fantastika, 1999. — С. 319.

²⁸ История международных отношений и внешней политики СССР. 1939–1945 / Отв. ред. В.Б. Ушаков. — М.: Международные отношения, 1967. — Т. 2. — С. 149–150.

Прорахунки полягають в тому, що візит Гітлера не допоміг уникнути розбіжностей між союзниками і тільки під впливом успіхів німців навесні-влітку 1942 р. Фінляндія ще продовжує вести бойові дії проти СРСР. Поразка в Сталінградській битві 1942–1943 рр. звела нанівець успіх дипломатичної місії нацистського фюрера, починається процес виходу Фінляндії з альянсу союзників країн «Вісі» і пошуки шляхів замирення з учасниками антигітлерівської коаліції.

REFERENCES

1. *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945. Serie E: 1941–1945.* Band III. 16. Juni bis 30. September 1942. Güttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, (1974). [in Deutsch].
2. Baryshnykov, N.Y. (1989). *Fynliandya vo Vtoroj myrovoj vojne.* L.: Lenyzdat. [in Russian].
3. Baryshnykov, N.Y. (2007). *Tajnye vzyty A. Hytlera v Fynliandyu y K.H. Mannerhejma v Hermanyiu v yiune 1942 hoda* [Baryshnikov N. Secret visit A. Hitler in Finland and CG Mannerheim in Germany in June 1942] *Novaia y novejsiaia ystoria.* [Modern and Contemporary History] М., № 3, 204–210. [in Russian].
4. Baryshnykov, N.Y. (2008). *Dobyt'sia ofytsyal'no ot Hermanyy, chtoby Peterburh polnost'iu unychtozhyt'...* — *namerenyia K.-H. Mannerhejma v otnoshenyy Lenynhrada.* [Baryshnikov N. gain official from Germany to St. Petersburg completely destroyed ... "] *Voenno-ystorycheskyj zhurnal.* [Military History Journal] М., № 7, 9–14. [in Russian].
5. *Bytva za Lenynhrad 1941–1944.* М.: Voennydat, (1964) [in Russian].
6. Erickson J. (1975). *The Road to Stalingrad. Stalin's War with Germany.* New York: Harper & Row. Vol. 1. [in English].
7. Hal'der, F. (2010). *Voennyj dnevnyk (yiun' 1941 — sentiabr' 1942)* М.: AST: Astrel'; Vladymyr: VKT. [in Russian].
8. Hlants, D. (2009). *Blokada Lenynhrada. 1941–1944.* М.: ZAO Tsentrpolihraf. [in Russian].
9. Jonas, M. (2011). *NS-Diplomatie und Bьndnispolitik 1935–1944. Wipert von Blycher, das Dritte Reich und Finnland.* Paderborn-Mьnchen: Ferdinand Schьningh. [in Deutsch].
10. Jonas, M. (2011). *The politics of an Alliance: Finland in Nazi Foreign // Finland in World War II: History, Memory, Interpretations / edited by Tiina Kinnunen, Ville Kivimaki.* Leiden: Brill. P. 93–138. [in English].
11. Jutikkala, E. *Die deutsch-finnischen Beziehungen von 1933 bis 1945 // Internationales Jahrbuch für Geschichtsunterricht.* Vol. 8 (1961/62). №1. S. 209–222. [in Deutsch].
12. Paasykyvy, Yu.-K. (2004). *Dnevnyky. Vojna-prodolzhenye. 11 marta 1942 — 27 yiunia 1944.* SPb.: Evropejskyj Dom. [in Russian].
13. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtfьhrungsstab).* Band II:1 Januar 1942 — 31. Dezember 1942 (1963). Ed.A. Hillgruber. — Frakfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen. [in Deutsch].

14. Manshtejn, E. (1999). *Uteriannye pobedy*. M.: OOO “Fyrma Yzdatel'stvo AST”; SPb.: Terra fantastitsa. [in Russian].
15. Mann, C. (2002). *Hitler's Arctic War: The German Campaigns in Norway, Finland, and the USSR 1940–1945*. Christer Jurgensen. — London: Ian Allan Publishing. [in English].
16. Mannerheim, K.H. (2012). *Vospomynanyia*. Mynsk: Popurry. [in Russian].
17. Mery, V. (1997). *Mannerheim — marshal Fynliandyi*. M.: Novoe lyteraturnoe obozrenye. [in Russian].
18. Menger, M. (1988). *Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg*. Berlin: Militärverlag der DDR. [in Deutsch].
19. Svyrydov, V.P. (1962). *Bytva za Lenynhrad*. L.: Lenyzdat. [in Russian].
20. Shyhyn, H.A. (2004). *Bytva za Lenynhrad: krupnye operatsyy, “belye piatna”, potery*. M.: OOO “Yzdatel'stvo AST”; SPb.: OOO “Yzdatel'stvo Polyhon”. (Voenno-ystorycheskaia byblyoteka). [in Russian].
21. Yussila, O. (2002). *Vid Velykoho Kniazivstva do suchasnoi derzhavy: Polit. Istoriiia Finliandii vid 1809 r.* K.: Uniserv. [in Ukrainian].
22. *Ystoryia ordena Lenyna Lenynhradskoho voennoho okruha*. (1974). M.: Voenyzdat. [in Russian].
23. Ysraelian, V.L. (1967). *Dyplomatyia ahressorov. Hermano-ytalo-iaponskyj fastskyy blok. Ystoryia eho voznyknovenyia y krakha*. M.: Nauka. [in Russian].
24. *Ystoryia mezhdunarodnykh otnoshenyj y vneshnej polytyky SSSR. 1939–1945*. (1967). M.: Mezhdunarodnye otnoshenyia. T. 2. [in Russian].
25. Vehvil'inen, O. (2002). *Finland in the Second World War: Between Germany and Russia*. New York: Palgrave Macmillan. [in English].
26. *Velykaia Otechestvennaia vojna. 1941–1945. Voenno-ystorycheskye ocherky. Knyha vtoraiia. Perelom*. (1998). M.: Nauka. [in Russian].
27. *Velykaia Otechestvennaia vojna 1941–1945 hodov. V 12 t. T. 3. Bytvy y srazhenyia, yzmenyvshye khod vojny*. (2012) M.: Kuchkovo pole. [in Russian].
28. Vojonmaa, V. (1984). *Dyplomatycheskaia pochta*. M.: Prohress. [in Russian].
29. Wegner B. (1993). *Hitlers Besuch in Finland. Das geheime Toprotokoll seiner Unterrdung mit Mannerheim am 4. Juni 1942*. Muenchen: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte. — № 1, S. 117–138. [in Deutsch].

Дата надходження до редакції: 07.10.2016.